

Régi erdélyi skólák – nagy pedagógusok

Megjelenése idején kevés figyelmet kapott, pedig most újraolvasva is megállapítható: Beke György könyve a magyar iskolatörténettel foglalkozó kutatók számára nélkülözhetetlen alpmű.

Immár több, mint fél évszázada az erdélyi Beke György írásainak egyik fő kérdése az iskola, az anyanyelvi oktatás ügye. A hatalom kiszolgálói számtalanszor felrötták neki: túl sokat foglalkozik az iskolával. Szilenciumra ítéltetése, több könyvének betiltása is ezzel függött össze. Beke írói és újságírói tevékenysége – amíg Bukarestben és Kolozsváron szóhoz és nyomdafestékhez juthatott – kiegészítette egymást. A brassói teherautógyári iskola magyar tagozatának létrejötte például jó részt az ő – már-már konspirációs elemeket is tartalmazó – újságírói tevékenységének köszönhető. 1989. december harmadikán – tehát a diktatúra utolsó hónapjában s még Kolozsváron – az írásai nyomán támadt közösségi elégtételre gondolva így emlékezett:

„Egy magyar iskolai tagozat létesítésének története ez. Nyilván régi történet, 1968-ból, amikor még új magyar iskolákról is szó eshetett; nemcsak a meglevők drámai védelméről, illetve módszeres felszámolásáról suttoztunk. A magyar iskolák körül mindig szívesen járt a tollam; riportban, publicisztikában, még regényben is érveltem az anyanyelvű oktatás előnyei mellett, a román Gheorghe Lazar példáját is segítségül szólítva a mi erdélyi magyar igazságunk mellé. Leírtam számtalanszor, amíg lehetett, hogy az iskolákon múlik a nemzeti megmaradás, az iskola az élet, a jövő, az anyanyelv, a magyar hagyomány és kultúra folytonossága.”

Későbbi szilenciuma idején formálódott késszé – több évtizedes országjáró és iskolakereső, iskolalátogató tapasztalatainak, élményeinek, búvárlásainak summázata – a régi erdélyi iskolákról szóló könyve. A

kézirat végére 1988-ban, a szeptemberi iskolanyitás napján került pont, a magyarországi olvasók kezébe egy évvel később jutott. A Tankönyvkiadó gondozásában gyönyörű kiállításban – az egykori alma materekről készült fényképekkel illusztrálva – „Régi erdélyi skólák. Barangolás térben és időben” címmel jelent meg (Tankönyvkiadó, Budapest, 1989). Az alcím arra utal, hogy a nagy, úgynevezett „Barangoló” című könyvciklus része ez a kötet is, bár nyilvánvalóan eltérő felépítésű, hiszen nem egy tájegység, hanem az egész erdélyi iskolatörténet az ihletője. Különleges a kötet azért is, mert a végvonaglását élő diktatúra utolsó évében jelent meg „a határon túl”, azaz Magyarországon. (A „határon túl” fogalmának – a nézőpont különbségéből jövő – bizonytalansága itt is érzékelhető.) A határon túli, tehát nem romániai megjelenés feltétlen oka és indoka, hogy szókimondásával, bátorságával átlépett minden tilalomfát. Több, mint tíz év távlatából is csodálkoztunk, hogyan kockáztatta az író a könyv publikálását úgy, hogy még Kolozsvárt lakik... Az egzisztenciális fenyegetettséghez ezzel a valós életveszély társult. Minden mindegy alapon? Az infarktus halálveszedelme után, azt túlélve, a titkosrendőrség sem rémítette már? A könyv akkor jelent meg, amikor Közép-Európa a rendszerváltozás lázas heteit, hónapjait élte. Talán ez volt az oka, hogy a „Régi erdélyi skólák” akkor érdeménél kevesebb figyelmet kapott. Eggyel több ok, hogy újra elolvassuk.

A megírás körülményeire az író így emlékezett: „Még egy kicsiny falusi iskola történetéből is az erdélyi magyar sors képlete olvasható ki. Hát, ha a nagy híró kol-

légiumok küzdelmes múltját vizsgáljuk! (...) Úgy éreztem, hogy a magyar oktatás felszámolására indított végső, kíméletlen támadás ellen védekezhetek a toll fegyverével, ha feltárom régi iskoláink – és ezzel az anyanyelvű román meg német oktatás – történetét. Ez a könyvem sem jelenhetett volna meg Romániában...”

A tíz fejezetre tagolódo könyv első fejezetének a címében az egyik legnagyobb magyar pedagógus neve: *Apáczai Csere János* olvasható; a fejezetcím második fele az emelkedettségre, az építésre és a rombolásra – mintegy oximoronszerűen – utal: szellemi romkertjében. A szöveg szerkezetének biztos fundamentuma – s tartalmi kötőanyaga is – az Apáczai-hagyaték. Az első fejezeten is, az egész könyvön is átívelő

boltív innen, a legendás Farkas utcai iskolából indul és emelkedik, hogy mind a fejezet, mind a huszonnégy ívnyi szöveg a huszadik század végén záródjék (hasonlatosan a s z a t m á r i - m á r a - marosi könyv nagymajtényi epilógusához). Az első fejezet

vége: a vakolatát hullató és elorzott egykori iskolába a szülőföldjüktől messzire került egykori diákok találkozára se térhetnek be; a tizedik fejezet: a tágasabb erdélyi helyszíneken a kollégiumok, líceumok megszerzésére vagy elsorvasztására törő ármádiák és machinációk láttatása. Az író kompozíciós megfontolásokból a reformáció és Apáczai századával, századaival indít, de nem feledkezik el az előzményekről, visszapillant a középkori, káptalani iskolákra is. A kollégiumok, gimnáziumok létrejöttét, fejlődését európai összefüggéseiben, a társadalmi és vallási küzdelmek háttérreljével együtt ábrázolja. A szöveg „sűrűsége” (nevekben, eseményekben, helyszínekben) és oldottsága (stílusában, a színeiben, érzékletességben) a pedagógiai, művelődéstörténeti szakemberek számára

Legendák és anekdoták sora maradt fenn a reformkori tudós tanárról, a tíz nyelven tudó, tíz tudományágat művelő, tíz évtizedig élő Brassai Sámuelről. A szóragozott tudósra jellemző az a tőparti történet – igaz vagy nem, talán mellékes –, „amikor a béka pulzusát számolta órájára nézve, majd az órát dobta a tóba és a békát tette zsebre”.

is és a hagyományos Beke-olvasók számára is fontossá teszik a könyvet. A gazdag anyag információs értékét, kezelhetőségét megnöveli a tizedik fejezetet követő szemlélynév- és helynévmutató.

A névmutatóban – mint a fentiekből is kitűnhetett – legtöbbször Apáczai Csere János szerepel, a fejedelmek közül – valószínűsíteni lehetett – *Bethlen Gábor*. A költők közül *Ady* (több mint húszszor), majd *Petőfi s Arany*. A tudósok közül természetesen a *Bolyai*ak. A két iskolateremtő: Sepsiszentgyörgyön *Mikó Imre*, Szászvároson *Kún Kocsárd*. A legtöbbször említett román név *Groza Péteré*. (Vele kapcsolatban érdekes politikátörténeti adalék: állítólag *Sztálin* temetésén bírta rá *Rákosit*, engedje ki az internálótáborból *Nagybaconi Nagy*

Vilmost, hadd találkoznának az egykori iskolatársak.)

Színes epizód s az előbbihez kapcsolódik: *Konsza Samu* tanár úrnak, Kún Kocsárd s később Mikó Imre tanárának meséli az író Groza és Nagybaconi történetét.

„– Tudom, fiam, hallottam én is – fellette Samu bácsi, mi-

kor mindezt elmeséltem neki.

– Akkor miért nem szakított félbe?

– Tudom, hogy én világeletemben folklórgyűjtő voltam – mosolyodott el szemérmesen. – Hallani akartam, mennyit és mit módosítottál te a történeten. Mindenki módosít valamennyit, fiam. Ez a folklór sorsa...”

Szintén a *Konsza-kép* része... Néhány szavas párbeszéd, s mennyi minden van benne! Az író arról faggatta tanárát, hogy nem kívánczik-e Szászvárosra.

„– Hogyne kíváncznék.

– Akkor miért nem ment el oda soha többé?

– Éppen azért, édes fiam.”

A „Magányos magiszterek és tudós professzorok” című fejezet a kezdeteket idézi: „Így kezdődött el az európai oktatás mindennütt, tájainkon is: egy-két, legfennebb négy

tanítvánnyal, az első időkben szinte kivétel nélkül a papi rendhez tartozó oktató előtt.” – „Egy miniatúra és egy fametszet. (...) ‚Gyermekek oktatása’ a középkorban, ez a miniatúra címe, ‚Városi iskola a középkorban’ a fametszeté, amelyet egy 1496-os ösnyomtatvány őrzött meg.

A ‚Besztercei szójegyzék’-et adja a kezünkbe az író, azt az első fontos latin-magyar szótárunkat, mely fogalomkörök szerint 1316 főnevet sorol fel. „Századokon át lappangott, mint egész középkori erdélyi művelődésünk, míg 1891-ben Beszterce-Naszód megye levéltárában felfedezték. Miért írt volna össze 1316 szót, latint és magyart György uram, a besztercei tanító-mester, ha nem használta fel az oktatásban? Okirati bejegyzés tanúsítja, hogy 1388-ban iskola működött Beszterce városában.”

Egy iskolatörténész műhelyében *Gaal Györggyel* ismerkedünk meg, aki „sajátos ‚erdélyi módon’ vett elégtételt a sorson azért, mert a kolozsvári ‚volt’ református kollégium román tagozatára szorította: az erdélyi magyar oktatás múltjának és jelen állapotának kutatója lett”. A 16. századi református iskolaalapítások és évszámaik Gaal György búvárlásai szerint: Kolozsvár (1545), Szatmárnémeti (1540 körül), Nagybánya (1547), Máramarossziget (1540 körül), Marosvásárhely (1556), Szászváros (1560). „A Gyulafehérváron alapított, majd I. Apafi Mihály (1662) alapítványai (...) emelték akadémiai rangra. (...) A zilahi kollégium – Ady későbbi alma matere – is I. Apafi Mihály 1679-es építkezési támogatásának köszönheti megérettését, a székelyudvarhelyi református kollégium pedig Bethlen János erdélyi kancellár 1670-es adományának. (...) Ez a protektori rendszer még a 19. században is tovább él. Gondolj a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumra vagy a szászvárosi Kún Kollégiumra. Valamelyest eltér ettől a képlettől a marosvásárhelyi református kollégium története, amely azáltal erősödik meg, kapja igazi fényét, rangját, hogy 1718-ban befogja a Sárospatakról elmenekült diákokat, tanárokat. (...) A nagy hírű római katolikus iskolák hálózata a 16. század végén, az ellenreformáció hatására

kezd kiépülni. (...) A jezsuiták 1579-ben Kolozsvárt és Gyulafehérváron, 1580 körül Nagyváradon, 1593-ban Székelyudvarhelyen kezdik el a tanítást. Szatmáron 1639-ben, Nagybányán 1696-ban, Marosvásárhelyen 1702-ben szintén a jezsuiták nevéhez fűződik egy-egy újabb iskola alapítása. (...) 1667-ben Csíksomlyón a Ferenc-rendiek, 1680-ban Kézdivásárhelyen a minoriták vállalják a tanítást. (...) A piaristák saját alapítású iskolája a nagykarolyi (1726), (...) a máramaroszigeti (1731)” (66–68. oldal). Temesvárra 1790-ben Arad-Szentannáról (1750) települtek át a piaristák. A kolozsvári Unitárius Kollégium alapítási évének az 1557-es tordai országgyűlést tekintjük. A magyar iskolatörténet számon tartandó eseménye *Báthory István* akadémiaja (1581).

Beke György – mint más korábbi műveiben, barangoló könyveiben is – az intézmények mellett, azokon túl, azok fölött óriási jelentőséget tulajdonít az iskolateremtő egyéniségeknek. *Kristóf György* iskolateremtő volt, előbb a szászvárosi Kún Kollégium tanáraként, majd huszonhárom éven át, 1945-ig mint a kolozsvári egyetem – sokáig egyetlen – magyarprofesszora, „egyszemélyes intézmény” volt.

Az író fájdalmas sóhaja a következő – ‚Élőknek öröksége’ című – fejezetben: „Ki tud már egyáltalán Szászvároson arról, hogy valaha ott tanított egy Kristóf György nevű kiváló kollégiumi tanár? Hát Gyulafehérváron a hajdani Majláth Főgimnázium épületének ajtaja megnyílné-e előttem Bitay Árpád nevének említésére?” (93–94. oldal)

Egyik tanítványa szavaiban *Bitay Árpád* így jelenik meg:

„– Számomra valahogy ő jelentette a Majláthot, jóval halála után is. (...) Puritán, nyílt, roppant szorgalmas. Mintha diák lenne még, mindig tanult. Nekem egyszer egy órát vett ajándékba. Tanuljam meg beosztani, becsülni az időt, az ember legfőbb szövetségese vagy legnagyobb ellensége. Óriási tudást halmozott fel magában, sajnos, nem volt ideje művekké érlelni, 41 évesen elvitte a halál. A tudásban látta az erdélyi magyarság megmaradásá-

nak útját. Csak a félműveltektől félt. Egyenesen iszonyodott tőlük, úgy tartotta, hogy kiszámíthatatlanul veszedelmesek.”

Egy nagyenyedi tanár *Szentmiklóssy Ferenc*.

„Nagyenyeden, a másik fehérvári alapítási iskolában a falak is a folytonosság igazolásai, a kétemeletes épület valóságos jelkép. Fehérváron tanárok alakjába, tetteibe kapaszkodik az emlékezet. – Negyvenben kezdett el nálunk tanítani Szentmiklóssy Ferenc – beszél róla szívesen Hertlein László. – Az első órán bemutatkozott, és hozzátette: meggyőződéses pacifista. Ne feledd: háború volt már Európában. Az ő békevágya nem valamiféle gyávaság volt, hanem éppenséggel a bátorság jele. Nem felejthetem el máig sem, hogy mikor a Toldi került sorra, hosszan beszélt a bátorságról. Az igazi bátorság, mint a Toldié is, önvédelem. A gyáva elszalad, a bátor ember megvédi magát. Egy Platón-idézettel kezdte: bátor csak szabad ember lehet. Fejből idézem most neked, ő sem nyúlt könyv után. Azután megmagyarázta, hogy mi a különbség a szabad ember bátorsága és az esztelen ember vakmerősége között. (...) Szentmiklóssy nagyon közel állt hozzánk, diákokhoz. (...) Mindenkitől érdeklődött: éppen mit olvas? Soha nem a kötelező olvasmányokra volt kíváncsi. Ami kötelező – az unalmas. Úgy olvassuk az előírt műveket is, mintha nem lennének kötelező olvasmányok. Az írók nem annak szánták őket.” (104–106. oldal) A „Bánk bán”-t úgy tanította, hogy kiosztotta a szerepeket a diákjainak, s órán eljátszották. Így valóban élményükké lett.

Brassó nagy pedagógus egyénisége *Szikszay Jenő*, aki három évtizeden át a város magyartanításának építője és folytonos újjáépítője volt, s akit 1977-ben öngyilkosságba hajszoltak; „tragikus sorsával jelképévé lett a magasra törő, köztisztetben álló, szakemberként kiváló, de a gyanakvás és nemzeti félretaszítottág áldozatává váló erdélyi tanár alakjának”. (194. oldal)

Az „Egy kollégium drámája” című fejezet tizenkét alfejezetben a szászvárosi Kún Kollégium életútját, emelkedését, tragikus

hullását adja. A katarzist átélő olvasó fantáziáját a szöveget kiegészítő képek – az épületről, az 1922/23-as év tanári karáról, az épület előtti, már eltávolított szobrokról készült fényképek is – segítik, táplálják. A szászvárosi Kún Kollégiumban érettségizett 1903-ban Petru Groza is.

„Bratu főinspektor még egyszer felszólította a gondnokot, különbeni erőszak alkalmazásának kilátásba helyezésével, az épület átadására.

A gondnok kijelentette, hogy nem adja át az épületet, az erőszak alkalmazása ellen tiltakozott, s miután mindezt jegyzőkönyvbe vétette, eltávozott.

Akkor a főinspektor felszólította Secarea kapitányt az épület átvételére.

Azután a helyiségeket kiürítették, s a Vlaicu líceum igazgatósága megkezdte a takarítási munkát.

Ez történt az Úrnak 1925. évében.”

Az anyanyelvért folyó sok évszázados küzdelem fontos állomásai közt az iskolai színjátszás emlékeit, eseményeit is felidézi az író. Nem hagyja figyelmen kívül a magyarokkal együtt élő másik két nép anyanyelvi mozgalmainak eseményeit, nagy személyiségeit, minthogy igényük éppoly jogos, mint a miénk. Bemutatja a „Csíksomlyói passió” történetét, a mai diákszínjátszókat, az uzoni, a bukaresti magyar iskola hagyományait s adott jelenét. Elemzi az 1972-ben kiadott jó színvonalú középiskolai magyar könyvet. Fölidéz egy-egy emlékezetes órát, amelyen jelen lehetett.

Nagyon jellemzőek a diktatúra nyolcvanas évekbeli viszonyaira a következő sorok. Az írónak a dicsérő szavakkal is csínjában kell bánnia: „Barangolásaimban igyekeztem mindig és mindenütt tényekre, nevekre alapozni, itt most mégsem nevezek meg senkit. Volt alkalmam megtanulni, hogy súlyos kellemetlenségeknek tehetnék ki olyan embereket, akiknek a dicséretére szeretnék vállalkozni, magyar tanársors Erdélyben az is, hogy titkolnia kell, ha mesterségének megszállottja, diákjainak szellemi vezetője, a magyar nyelv és irodalom tanításában Apáczai Csere János és annyi más nagy erdélyi pedagógus örökségének folytatója.” A diktatúra végvonaglá-

sának abszurditása az úgynevezett új „tankönyvek”-ben: „S ami a legfájdalmasabb, mert az irodalom építőanyagát, megjelenési formáját és egyben ösztönzőjét, a nyelvet csonkítja: a tankönyv kivétel nélkül minden magyar helységnévet letörölt Erdély művelődési térképéről. E tankönyv szerint Ady Endre a zalaui »nagyiskolába« járt, nem a zilahi Wesselényi kollégiumba, 1899-ben Oradeán és nem Nagyváradon volt a Szabadság című lap munkatársa, Tamási Áron nem Farkaslakán született, hanem a Hargitha megyei Lupeniben...”

Az egyéniségek sora szinte bezárthatatlan... Ady zilahi iskolája és *Kincs Gyula* tanár úr, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium és *Szabédi László*, a vásárhelyi kollégium és *Koós Ferenc*, Csík, Csíksomlyó meg Csíkszereda és *Kájoni János*, a székelyudvarhelyi katolikus főgimnázium és a „lapangó” református kollégium, *Szigethy Gyula* bölcsészprofesszor és utóda, *Csorja P. Ferenc*, *Magyarósi Szőke József*, *Gönczi Lajos* ... Az enyedi Schola Transilvanica és *Vita Zsigmond*, a székelykeresztúri unitárius főgimnázium és az alapító *Szabó Sámuel*, s az iskoláról író *Bözödi György* ... A Farkas utcában a református mellett a katolikus testvériskola – „Lajos bácsi iskolája” és *Puskás Lajos* ... itt tanult egykor *Mikes Kelemen*. Mint *Jakó Zsigmond* írta: „Ami a jubiláló kolozsvári iskola magvetésének mennyiségi mutatóit illeti, a múlt század végéig az itt tanult fiatalok száma kb. 65 000-re becsülhető. Az azóta eltelt időben (...) ez a szám bizonyára meghaladta már a 100 000-ret is. Mindenképpen komoly figyelmet érdemel tehát a hazai oktatásügy történetében ennek az iskolának századokon át az erdélyi magyar társadalom körében végzett munkája.”

Puskás Lajos közel volt nyolcvanadik évéhez az iskolája négyszáz éves évfordulóján. Iskolateremtő személyisége őt sokak számára az iskola jelképévé emelte. „A latin nyelv tanáraként a rómaiak irodalmának rajongója, aki ugyanakkor erdélyi és csángó-magyar folklórt is gyűjt. Éppen »csángó« ügyben váltottunk levelet először. Elpanaszolta meghurcoltatását a Szeret mentén, ahová a szülőföldjén száműzött magyar

népcsoport szeretete vitte el, s ahol szomorú félreértés áldozataként az idős, félszeg embert rajtakapott »kémként« hurcolták az őrsökre, durván faggatták, vallatták, alig sikerült ép bőrrel szabadulnia. (Egyetlen »bizonyíték» ellene egy hevenyészett rajz volt, amelynek segítségével Bákó város általa soha nem látott utcáin szeretett volna eligazodni. »Áhá! Térkép! Ki készítette? Ki adta magának? Mire akarta felhasználni? Vallja be szépszerével, mert másként megkeserüli!«) Puskás Lajos bácsi e meghurcoltatása után fakadt ki nekem levélben: ott, Moldvában rettent meg igazán a romániai magyarság jövőjétől, ott rémlett fel előtte, hogy mi is várhat ránk egész Erdélyben...”

Szintén Puskás Lajos mondja, mikor az író a pályaválasztása indítékai felől érdeklődik: „A nagy viláégés után Erdélyben (...) a történelem új feladat elé állított minket. Testileg-lelkileg alkalmas új nemzedék nevelése vált szükségessé ahhoz, hogy ifjúságunk a kisebbségi megmaradás parancsának megfelelőhessen, népünk számára jövőt biztosíthasson. A pedagóguspálya elsőrendű jelentőségűvé nőtt Erdélyben.” A világháború előtti évek magyar iskolapolitikájával kapcsolatos hamis vádak cáfolata a Puskás Lajossal való beszélgetésben: „a felekezeti román elemekben nem volt kötelező a magyar nyelv oktatása. Azokban a román iskolákban vezették be a magyar nyelv tanítását, csakis tantárgyként, nem pedig minden tantárgyra kötelező oktatási nyelvként, amelyek elfogadták a magyar államségelyt. A román felekezeti iskolák nagy többsége azonban nem fogadta el a segélyt, és így nem lehetett a magyar nyelv oktatására kötelezni őket.” (309–310. oldal) Ezek a mondatok egyrészt a nemzeti öntudatra, másrészt az iskolákat fenntartó egyházak lehetőségeire utalnak. Az anyországi felelősség szász és román példák alapján a könyv más részén, egy *Tökéczky*-tanulmányt idézve: „Miután a szászok testületileg evangélikusok lettek, kiváltságaik birtokában korszerű s a felsőfokú képzést leszámítva, minden szinten működő iskolahálózatot hoztak létre. A folyamatos háborúkban lecsökkent létszámuk ellenére fennmaradásukat – a kiváltságokon túl –

éppen ez az iskolahálózat (és egyház) biztosította, amely az élénk »anyaországi« kapcsolatok ápolásával megakadályozta kulturális önállótlanágukat.”

Maig ható és érvényes történelmi tanulás, figyelmeztetés, amit Tökéczky László kiemel: a szászok esetében, akárcsak az erdélyi románokéban: az anyaország felismert felelőssége és teljesített kötelessége.”

A legidősebb erdélyi magyar pedagógust, a brassói születésű százesztendő *Dániel Viktor* tanár urat 1984-ben sok egyéb között arról kérdezi az író:

„– Mi volt tanári pályájának legszebb élménye, Viktor bácsi?

– Mikor jól sikerült valamelyik órám. Ha a diákok nem akartak kimenni a szünetre, hanem kérték, hogy folytassam a magyarázatot.”

Legendák és anekdoták sora maradt fenn a reformkori tudós tanárról, a tíz nyelven tudó, tíz tudományát művelő, tíz évtizedig élő *Brassai Sámuel*-ről. A szó-rakozott tudásra jellemző az a tóparti történet – igaz vagy nem, talán mellékes –, „amikor a béka pulzusát számolta órájára nézve, majd az órát dobta a tóba és a békát tette zsebre”. A kolozsvári Unitárius Kollégium tanára volt, s „olyan tekintélye van a mai romániai közoktatási hatóságok előtt is, hogy Erdélyben egyedül az ő nevét fogadták el középiskola névadójaként.

Beke György külön fejezetben foglalkozik – tisztelgő főhajtással – egykori iskoláival, tanáraival, tanítóival. A *Tatangi Sándor* alapította uzoni iskola igazgató-tanítója *Lőte József*. A Mikó Kollégiumban – minden bizonnyal – a tragikus sorsú Szabédi László volt a legnagyobb hatással az íróra.

Beke György egykori osztályában a többségében reformátusok mellett 10 római katolikus, 4 unitárius, 2 evangélikus, 2 zsidó és 1 görögkeleti vallású diák tanult. Vallása okán – a tordai országgyűlések mentalitásának megfelelően – hátrányban senkinek nem volt része. „Színfolt volt ez, nem több. (...) Az egyéniségére kényes kollégium becsülni tudta, becsülni tanított mindenki egyéniséget.”

Az utolsó fejezet az Amerikából hazatért *Tamási Áron*nak a szeptemberi iskola-

nyitásra készült írásával indít. Néhány mondat ebből:

„Szeptember elseje van.

Fiúk, ez a tizedik szeptember elseje, amióta új országban fekszik a mi virágos kertünk, Erdély.

(...)

– Drága magyar ifjúság, fiúk és lányok, ti vagytok a jövőendő emberségesebb Erdélyének egyik szellemi serege. Az itteni három nép közös templomához, a magyar szív és magyar szellem nagy emberi és történelmi motívumait nektek kell adni. És a művészet s a tudomány s a testi munka őrhelyein nektek kell gondoznotok azt a lámpást, amelynek fényénél látni lehessen a világot s a világban a békességes, boldog Erdélyt.

– Fiúk, nehéz, de nem reménytelen a mi állapotunk. Csak dolgozni kell és küzdeni kell. Felkészülni mindenre, és felvenni, mint talizánt, azt a hármát, amit mondok:

– Ember légy, magyar légy, erdélyi légy!”

Beke György olvasói, barangolásainak kísérői és barangolásaiban társai a „Boltívek teherbírása” után úgy vélhették: ez az a magaslati pont, amelynél fennebb már nem mehetünk. A „Régi erdélyi skólák” azt bizonyítja, hogy igen. A személyiség viaszpecsétjével hitelesített könyvben a szépművészet igény és a tudós tartalom a korábbi művekben megismertnél is erősebb közelségbe, nem bontható egységbe érkezett.

A könyv alapmű. Leendő tanárok és gyakorló tanárok napi olvasmánya lehet. Politikusoké is. Művelődéstörténészeké is. Nehéz lenne felsorolni, ki mindenkié.

Beke Györgyöt közelesen első írása megjelenésének hatvanadik évfordulója alkalmából – tehát hat évtizedes munkássága jubileumán – köszöntik olvasói.

Az évforduló s a „Régi erdélyi skólák” alapmű volta indokolja, hogy a könyv újra megjelentetésével üzenete a szélesebb magyar pedagógustársadalomhoz – a határon innen és túl – eljusson.

Somos Béla